

Подорожна Т. С.
к.ю.н., доцент кафедри публічного
права юридичного факультету
Чернівецького національного
університету імені Ю. Федьковича

РІВЕНЬ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ З ТОЧКИ ЗОРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасна ситуація в Україні – якісно новий феномен, і за масштабами злочинних проявів, і за ступенем руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, функціонування та безпеку держави, реорганізацію прав і свобод її громадян. Відповідно до цього змінюються стан та авторитет того соціального інституту, який покликаний гарантувати безпеку, права і свободи громадянам, – правового порядку. Правопорядок є «супутником», фактором і умовою цивілізованого життя людей, і через суспільно-просторове буття самої людини виникає і стверджується там, де відбувається її суспільна життєдіяльність [1, с. 64].

Оскільки правопорядок є основою взаємин усіх членів суспільства, зокрема й відносин між державою та особою, це й визначає головне призначення його конституціоналізації як засобу і способу втілення правових приписів (зокрема конституційних) у реальні правові відносини та правомірну поведінку. Рівень же конституціоналізації правового порядку в тих чи тих історичних умовах залежить від особистої, суспільної культури громадян, професійно-правової культури осіб, які застосовують право, від ступеня усвідомлення або взаємозв'язку законності і справедливості. Особливо важливо, щоб справедливість була закладена в самій конституції. Крім того, в умовах сучасних викликів, пов'язаних із терористичною загрозою Українській державі та її громадянам, особливо важливо, щоб державна функція із забезпечення правопорядку здійснювалася без порушення прав і свобод людини, основоположних принципів правової держави. Це завдання може виконати тільки така держава, яка охороняє права й законні інтереси своїх громадян. З іншого боку, мета будь-якого громадянського суспільства – визнання і забезпечення природних і невідчужуваних прав і свобод людини – буде важкодосяжною, якщо між їх визнанням і забезпеченням немає сполучної ланки, якою є повага держави до прав людини. Як зауважує з цього приводу М. Савчин, повага до прав людини насамперед означає, що законодавство має належним чином визначати їх обсяг і зміст. Законодавець несе відповідальність за належне регулювання згідно з конституційними цінностями і принципами, оскільки неякісний закон, непридатний до застосування, означає відсутність законодавчого регулювання [2, с. 190]. Відповідно в діючу формулу взаємодії особи і держави («визнання – дотримання – захист прав та свобод людини і громадянина») необхідно внести заключний елемент: «... захист інтересів індивідів через поважання їх прав».

Тому слід залучити саму державу до активної участі у формуванні й розвитку громадянського суспільства, ставлячи її на службу ефективним інститутам громадянського суспільства. Першорядне завдання сучасної держави полягає у тому, щоб спільними зусиллями держави й суспільства подолати відчуження між ними. Можна було б звільнити державу від деяких традиційних

обов'язків, передавши їх тим чи тим громадським організаціям, з якими має бути налагоджено тісну співпрацю. Подібні зміни не повинні здійснюватися за рахунок послаблення держави. Навпаки, сила держави – в її тісній, погодженій та солідарній взаємодії із громадськими формуваннями, громадянами, з усім населенням країни. Звичайно, конституювання системи взаємодії між державою як суб'єктом управління та суспільством (суспільними відносинами) як його об'єктом управління залежить від рівня зрілості громадянського суспільства. До того ж, на думку Н. Оніщенко, саме принцип соціального та політичного балансу у взаємовідносинах держави і громадянського суспільства повинен стати основою для виправлення та кореляції нестабільної політичної ситуації [3, с. 57]. Отже, від ефективності конституційно-правового механізму регулювання діяльності суб'єктів громадянського суспільства, їх різнобічної взаємодії з органами державної влади залежить дієвість інститутів громадянського суспільства, а також їх стабільність і стійкість загалом.

Для правової держави важливий, щонайперше, перехід від колишнього «спрошеного народовладдя» до реального залучення громадян до управління справами суспільства і держави, до здійснення суверенітету народом України. «Правова держава, – відзначається в Документі Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ, – означає не просто формальну законність, котрою забезпечується регулярність і послідовність в досягненні і підтримці демократичного права, але справедливість, засновану на повному визнанні вищої людської цінності» [4].

Впровадження в суспільну свідомість самих понять «правова держава», «права людини», «поділ влади», «політичний плюралізм» ускладнене через недостатній розвиток правосвідомості більшості громадян, а також суперечності цих понять наявним реаліям української дійсності. Необхідне усвідомлення того факту, що без участі інститутів громадянського суспільства, їх зв'язку з державою та авторитетними органами самоуправління громадян неможливо забезпечити той правосвідомий потенціал, без якого бажаний правопорядок так і залишиться мрією. У зв'язку з посиленням авторитарних засад влади втрачає своє первинне значення принцип поділу влади. Влада і право завжди йдуть поруч, тісно взаємодіють між собою, щоб досягти спільної мети. Очевидно, що влада, не обмежена правом, може бути небезпечна, а право, не забезпечене владою, – безсиле. Але найважливішим пріоритетом влади є гарантування особистої безпеки громадян, їх прав та свобод. Тільки так можливо досягти соціально-політичної стабільності, а відтак і реального, життєво важливого і належного правового порядку. Отже, однією з головних умов забезпечення соціально-політичної стабільності є належний розвиток громадянського суспільства. Саме тому відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» створення громадянського суспільства віднесене до пріоритетних національних інтересів.

Громадяни мають право брати участь в управлінні справами держави та суспільства і безпосередньо, і через своїх представників. Вони залучаються до формування, організації та діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, мають рівний доступ до державної служби, беруть участь у здійсненні правосуддя. Як наслідок, народ безпосередньо (наприклад, під час референдуму) і за посередництвом створених ним органів сам встановлює обсяг прав і свобод усіх громадян у демократичній державі, визначає умови їх реалізації та захисту (зокрема через органи судової влади). Суспільство взагалі не може нормально розвиватися без розвиненого

політичного, економічного, соціального і юридичного механізму, визначеного Основним Законом. На цій підставі слушним є висновок щодо природи конституції як базису громадянського суспільства. Конституція неодмінно має виконувати певні вимоги-принципи, які відповідали б принципам усього суспільства. До того ж, Основний Закон відіграє для громадян консолідаційну роль, у ньому панує право як загальна міра свободи, рівності і справедливості в суспільстві, що й визначає зміст усіх чинних у державі законів. Тому в контексті забезпечення правового порядку конституція виступає, так би мовити, суспільним правом, і головна її мета – охорона свободи, оскільки свобода людини є найважливішою засадою демократичного державного устрою.

Навіть більше, конституція має регулювати відносини держави і суспільства в такий спосіб, щоб держава в особі її органів і посадових осіб, залишаючись гарантом прав і свобод, не могла безпосередньо контролювати суспільство. Зі сказаного можна зробити висновок, що конституція є одночасно Основним Законом держави і всього суспільства. В конституції неодмінно має бути відображено певні вимоги-принципи, які відповідали б принципам усього суспільства. Завдання держави полягає у тому, щоб регулювати відносини між вільними громадянами на основі суворого дотримання норм Основного Закону, що покликані гарантувати свободу особи, недоторканність власності, житла та інші права людини і громадянина. Тобто конституція є суспільним правом, і головна її мета – охорона свободи, оскільки свобода людини є засадою життєвого устрою. Ефективність держави залежить від того, наскільки вона здатна акумулювати загальнолюдські інтереси та реалізувати їх у своїй політиці.

То ж яким буде подальший перебіг цього процесу у забезпеченні правового порядку? Головне нині – якомога повніше використати демократичний потенціал, закладений в Конституції України, незалежно від кількості внесених до неї змін. Основою ж конституціоналізації правового порядку та підвищення її ролі для громадянського суспільства, на нашу думку, повинні стати національні інтереси, потреби територіальних громад і права людини загалом, тим паче, що сьогодні конституційне буття держав дедалі більше пов'язане з такими динамічними тенденціями функціонування світової спільноти, як захист прав людини і громадянина [5, с. 364]. Все це в сукупності свідчить про те, що забезпечення правопорядку стає центральною проблемою держави і що без її розв'язання неможливі процеси реформування українського суспільства. Тому, спираючись на положення Конституції України, її норми, вимоги, усі державні органи, громадські організації, громадяни мають долучатися до роботи, спрямованої на реалізацію процесу конституціоналізації права та забезпечення на цій основі реального правового порядку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крижанівський А. Ф. Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура : моногр. / А. Ф. Крижанівський. – Одеса : Фенікс, 2009. – 504 с.
2. Савчин М. Емоційність та раціональність в контексті сучасного конституціоналізму / М. Савчин // Філософія права і загальна теорія права. – 2015. – № 1–2. – С. 176–193.

3. Оніщенко Н. До питання про пошук балансу у співвідношенні громадянського суспільства та держави / Н. Оніщенко // Право України. – 2014. – № 4. – С. 55–63.
4. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ ОБСЄ : витяг, міжнар. док. від 29.06.1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_082.
5. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації : моногр. / Т. С. Подорожна. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 536 с.

УДК 343.14+343.135

Рогатинська Н. З.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права і процесу ЮФ
ТНЕУ

ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Актуальність дослідження інституту понятних полягає у зміні кримінального процесуального законодавства України, що зумовлює необхідність визначення процесуального статусу понятних, їх місця, ролі та значення в реформованому кримінальному судочинстві.

Різні аспекти, пов'язані з темою дослідження, неодноразово розглядали у своїх працях вчені в галузі кримінального процесу та криміналістики, зокрема: Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, Т. В. Варфоломеева, Г. П. Власова, А. Я. Дубинський, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, В. О. Коновалова, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Маляренко.

Метою є дослідження інституту понятних на теренах України та аналіз кримінального процесуального законодавства щодо процесуального статусу понятних та їх участі у кримінальному провадженні, що може мати суттєве значення при подальшому реформуванні інституту понятних у чинному КПК.

Участь понятних є гарантією правильного безпосереднього сприйняття при провадженні слідчих дій обставин і фактів, що мають значення для кримінального провадження, їх належного фіксування в процесуальних документах.

Визначаючи деякі терміни законодавець у п.25 ч.1 ст. 3 КПК зазначив, що понятий являється одним із учасників кримінального провадження. У главі 3 КПК України вказані учасники кримінального провадження, визначені їхні права та обов'язки, однак законодавець через незрозумілу причину в цій главі не вказав понятних як учасників процесу і не дав визначення понятного як учасника кримінального провадження.[1]

Понятий – це незаінтересована особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня при провадженні слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям.

Згідно ст. 223 КПК України є обов'язковим залучення слідчим, прокурором не менше двох понятних під час провадження певних слідчих дій, а саме: пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому